

Arvoisa Puhemies, Herra Ministeri, Akateemikot, hyvät kuulijat,
Ärade Talman, Herr Minister, Akademiker, bästa åhörare,

Juhlavuotta J. V. Snellman 200 on ehditty viettää jo puolitoista kuukautta lähinnä mykistävän runsaalla ohjelmalla. Tapahtumat, näyttelyt ja seminaarit seuraavat toisiaan – ympärillämme on jo ehditty avata 3 näyttelyä: Helsingin yliopistonkirjaston J. V. Snellman – eurooppalainen ajattelija ja Suomen Pankin rahamuseon J. V. Snellman ja Suomen markka sekä Jugendsalissa Helsingin kaupunginmuseon kouluaiheinen näyttely: nyt on Kansallisarkiston vuoro otsikolla J. V. Snellman – valtiomies ja ihminen.

Asiakirjanäyttelymme otsikko on kaksijakoinen, ja niin on itse näyttelykin. Valtiomiesosiolle on varattu 11 vitriiniä ja ihminen J.V. Snellmania ympäristöineen esittäväälle 8. Rajan veto on varsinkin Snellmanin kohdalla hankalaa; mistä lähtien on hän yksiselitteisesti valtiomies eikä pelkkä mielipiteenvaikuttaja, olkoonkin vaikutusvaltainen sellainen? Näyttely ei varsinaisesti ota kantaa tähän kysymykseen: Ensimmäiset vitriinit keskittyvät Snellmaniin valtiofilosofina ja mielipiteen muokkaajana eli niihin kahteen dimensioon jotka muodostavat punaisen langan hänen julkisessa toiminnassaan, 1840-luvulta lähtien.

Esillä ovat niin Snellmanin Valtio-oppi kuin hänen 1850-luvun hahmotelmansa perustettavan filosofian, eli siveysopin ja tieteiden järjestelmän professuurin sisällöstä. Professoreuri oli varta vasten hänelle räätälöity, tilanteessa missä esivalta katsoi että häntä tarvittiin mm. ylioppilaita hillitsemään. Hänen tähtensä oli vuoden 1856 professorinimityksen jälkeen, kauan jatkuvassa nousussa.

Snellman oli tällöin mielipiteenmuokkaajana jo jättänyt taakseen Spanska Flugan:in ja Saiman kaltaiset oppositiohengen manifestaatiot. Litteraturblad edusti hänen toimittamanaan malttia ja reaalioliittista tilanteen tajua, josta esimerkkinä on esillä kuuluisa artikkeli Krig eller fred för Finland. Denna artikel där Snellman reflekterar över upproret i Polen, och befarar ett krig mellan västmakterna och Ryssland, utgör ett gott exempel på den realism som Snellman kom att företräda. En

karta över den ryska arméns dislokation pekar på de militära realiteterna.

Den utdelning som lugnet i Finland gav visualiserades i ett större block kring 1863 års lantdag. J. V. Snellman var inte direkt involverad i det utskott som förberedde lantdagen, men däremot blev han ombedd att skriva såväl lantdagskallelse som trontal. Utkastet till kallelse blev ratat, men det kejserliga trontalet var de facto formulerat av Snellman må så vara efter konsultation med ansvariga i S:t Petersburg. Båda aktstyckena kan begrundas i denna utställning.

För Finlands del betydde året 1863 inte bara lantdag utan också språklig nivellering. Suomen kielen nostaminen oikeus- ja virkakieleksi oli pitkälti Snellmanin ansiota. Hänen toimintansa, viralliset tiet ja lausuntokierrokset sivuuttaen, saadakseen aikaan tapaamisen Aleksanteri II:n kanssa kielireskriptin merkeissä, on klassinen esimerkki ns. suorasta toiminnasta. Kirje josta kaikki sai alkunsa on esillä kuten myös Snellmanin lausunto suomenkielestä virkakielenä. Se esiteltiin Pietarissa, mutta ei muuttanut 20 vuoden sovittua siirtymäkautta.

Heinäkuun lopun kielireskripti oli Snellmanin ensimmäisiä toimeenpiteitä senaattorina. Mitä senaatin arki oli ilmenee mm. muistioista, jotka sivuavat hänen vaalimaansa painolakia – hän aikaansai painovapauden, jota tosin kesti vain pari vuotta – , Uno Cygnaeuksen kansakoulua, jota hän ei sellaisenaan hyväksynyt, ja tilastolaitoksen syntyä. Luotettavan tilaston kautta voi esimerkiksi ihmetellä Suomen suurta kauran vientiä vuonna 1867.

Senaattorikauden tärkein toimi oli rahauudistus, jossa valtion varoista vastaavan Snellmanin osuus oli ratkaiseva. Näyttelyssä on esillä hänen muistionsa Hypoteekkiyhdistyksen lainasta ja sen käytöstä rahauudistuksessa, muistio avasi Snellmanille tien senaattiin. Useat asiakirjat valaisevat hänen argumentointiaan venäläisten kanssa käydyissä neuvotteluissa, mutta myös hänen perusteellista valmistautumistaan. Uudistus ei ollut kivuton, Snellman sai ottaa kantaa 18 % revalvointia merkinneen uudistuksen seurauksiin maan

liikeelämälle. Kansallismuseon rahakammio on ystävällisesti lainannut varhaisia markkaseteleitä ja -kolikoita näyttelyymme.

Rahauudistuksen aiheuttamaa konkurssiaaltoa seurasivat hätävuodet 1867 ja 1868. Snellman oli näiden kaaoksenhaltija, joka onnistui saamaan Rothschildin pankkiiriliikkeeltä lainan jolla voitiin hankkia viljaa. Näyttelyssä ovat esillä kuvernöörien raportit kadosta ja hädästä, mutta myös Snellmanin katsaukset jotka vielä lokakuun 1867 alussa olivat luottavaiset. Hätätyö- ja kotiteollisuuspyrkimyksiä valaisevat pienpainatteet, joista osa koskee hätäravintoa. Pettuakin on näytillä.

De tilltagande meningsskiljaktigheterna med generalguvernör Nikolaj Adlerberg belyses med hjälp av material kring den planerade banan mellan Riihimäki och S:t Petersburg; en fråga där Snellmans envisa vidhållande vid ett billigare smalspårsalternativ ledde till en öppen brytning. Därefter återstod endast en utväg – att anhålla om avsked. Adlerbergs uppmaning att avgå och Snellmans anhållan om avsked låter sig begrundas.

Avskedet från senaten innebar ingalunda slutet för Snellmans statsmannagärning. Han adlades 1866, vilket innebar att han därefter hade säte och stämma vid lantdagen. Snellman deltog i 3 lantdagar: 1867, 1872 och 1877-78. Vid sistnämnda lantdag deltog han bl.a. i behandlingen av frågan om en värnpliktslag, vilket illustreras genom promemorior och brev. En korrespondens med Zacharias Topelius om ett centeralternativ i språkfrågan uppmärksammas också.

Toisin kuin myöhemmät vakaan markan tavoittelijat joutui Snellman myös velkasaneeraajaksi hypoteekkiyhdistyksen johtokunnassa. Suomen hypoteekkiyhdistys on ystävällisesti lainannut tähän taloudellisessa mielessä toivottomaan tehtävään liittyvää aineistoa. Kiinnostuneet voivat tutustua Snellmanin omakätisesti hoitamaan lainakirjanpitoon – mutta myös toiminnan karuun puoleen. Tyrvääläinen pakkohuutokauppapöytäkirja puhuu omaa kieltään.

Valtiomies-osion päättää Snellmanin tiede- ja kirjallisuuspoliittista toimintaa valaiseva vitriini. Hänen lausuntonsa Yliopistossa suomenmielisten August Ahlqvistin ja Georg Zacharias Yrjö-

Koskisen puolesta olivat hyvin linjassa hänen suomenkielistä sivistystä ajavien pyrkimystensä kanssa. Hänen Suomalaisen kirjallisuuden seuran esimiehenä esittämä maailmankirjallisuuden klassikkojen suomentamissuunnitelma, sattumoisin Aleksis Kiven Seitsemän veljesten ympäri vellovan kiistan ajoilta, on myös esillä. Itse kiistaanhan Snellman ei puuttunut.

Näyttelyn toisen, ihmiseen keskittyvän puolen, avaa Snellmanin henkilöä valaiseva osio, jossa voi tutustua Fredrika Runebergin Snellmankuvaukseen. Tämän eräänä johtoteemana on hänen itsepäisyytensä ja suhtautumisensa naisiin. Viimeksimainittuun teemaan liittyvää kirjallisuutta on lainattu Runebergin antikvariaatista ja Svenska litteratursällskapetin kirjastosta. Muutamit kirjeet valaisevat Snellmanin suomen kielen taidon tasoa. J.V. Snellmanhan teki elämäntyönsä miltei kokonaan ruotsin kielellä.

Vitrinen kring hustrun Jeanette och de fyra sönerna samt dottern ger en inblick i ett äktenskap som inte nödvändigtvis framstår som harmoniskt. Brevväxlingen mellan man och hustru – här exemplifierad med några brev – återspeglar en ojämlikhet, som åtminstone för hustrun kändes tryckande. Flera brev och dikter från Helsingfors universitetsbibliotek låter betraktaren ta del av den uppvaktande kavaljeren Snellman. Som en särskild ynnest har Riksarkivet fått ställa ut paret Snellmans förlovnings- och vigselringar. Brevväxlingen med barnen lär få en och annan att nicka igenkännande.

J. V. Snellmans släktrelationer är inte utan intresse. Fadern swedenborgianen Christian Henrik Snellmans plädering för den fromma fattigdom, vars finska benämning hurskas kurjuus lienee kuulijoille tuttu on koottu Härmän katkismukseen, jonka tekijä osoitti Suomen Talousseuralle. Psykologi saattaisi tästä löytää pojan toimintaa selittäviä tekijöitä. Sukulaissuhteita valaisevat myös Snellmanin ja hänen holhokkinsa väliset kirjeet erään epäilyttävän haverin jälkeen. Tätä osiota täydentää kirjeenvaihto marisevan oululaisen kauppaneuvosserkun kanssa.

Valtion varoista vastaavan senaattorin oma talous on ehkä hiukan epähieno aihe, mutta tätäkin pyritään valaisemaan Snellmanin henkilökohtaista taloutta valaisevassa vitriinissä, ongelmana on tässä monen velkoja käsittelevän asiakirjan luoma mielikuva, joka saattaa olla kohtuuton ja tehdä kohteellemme vääryyttä.

Helsingin kokoisen, lähinnä yksikerroksisen, puukaupungin tilavia ratkaisuja ja vehreyttä on esillä Snellmanin kotia esittelevässä kokonaisuudessa. Siitä ei jäänyt jälkimailmalle pyhättöä koska talo oli hänen kuolemansa jälkeen myytävä velkojen takia. Sen lunasti Nylands Nation-osakunta (tai oikeammin Nyländska avdelningen), joka kuitenkin luopui kaupasta, vaatimatta sovittua sopimussakkoa, vaikka Snellmanin jälkeläiset peruivat kaupan.

Kaupunkikoti oli myös tila jossa Snellman saattoi tavata lähipiiriään. Hänen suhteitaan useaan henkilöön kuten Fredrik Cygnaeus, Johan Ludvig och Fredrika Runeberg, Zacharias Topelius, Johan Jakob Nervander och Mathias Castrén belyses i en vitrin, som tar fram griftetalaren J.V. Snellman. Denne höll tal vid flera av nämnda mäns gravar; för Topelius del blev förhållandet dock det motsatta.

Ett tema som gärna hade fått utvecklas vidare är frågan om finshetsmannens roll, kontinuitet kan på flera sätt iakttas i arvtagaren Georg Zacharias Forsmans dvs. Yrjö-Koskinens metoder, fora, val av heraldiska färger för sitt vapen osv. Forsman och August Ahlqvist var, som redan påpekats, i Snellmans gunst, åtminstone fram till striden kring Sju bröder.

Utställningen avslutas med ett collage, där de nådevedermälen som Snellman begåvades med finns exemplifierade. Till denna helhet hänför sig också de hyllningar som kommit honom till del under och efter hans livstid. Att omdömena varierat i olika läger noteras även – Snellman är ju visserligen landets kanske främsta svenskspråkiga stilist genom tiderna men det svenska Finland har av lättförståeliga skäl inte haft så lätt att känna värme inför hans gestalt.

Näyttelyä varten on myös tehty julkaisu, jossa Snellmanin toimintaan syvällisesti perehtyneet tutkijat valaisevat artikkelein hänen

toimintansa ulottuvuuksia. Julkaisun lopussa on sitten itse näyttelyluettelo, jossa joitakin teemoja on pyritty valaisemaan johdannoin. Julkaisua voi ostaa 5 euron hintaan ns. Leijonaluolastamme.

Omasta puolestani pyydän saada kiittää näyttelyyn auliisti esineitä lainanneita tahoja ja myös kollegojani jotka ovat vaivojaan säästämättä kääntäjinä, näytteillepanijoina ja avustajina, ym. nähneet omaa henkilökohtaista tulosvastuuta suuremman tulosvastuun. Heidän avullaan olen tätä kivirekeä saanut liikkeelle. Haluan heitä erityisesti siitä kiittää.